

Demokracie na ruský způsob

Michael Romancov

Pokus o reflexi bodů zmíněných Petrou Guasti, které jsou důležité vzhledem k situaci v Rusku a které jsou v zásadě antitezí všeho toho, o čem tady kolegyně hovořila.

Participace

Bylo řečeno, že bez participace občanů a občanek nejsou instituce samy schopny demokracii posunout dál. Teď si představme prostor, kde neexistují ani ty instituce. Přesněji řečeno instituce existují na papíře, ale v realitě nehrají žádnou roli.

Participace je v zásadě považovaná za nežádoucí, potenciálně nebezpečnou aktivitu. Například veřejná shromáždění musejí být dopředu oznámena a povolena autoritami. Následně jsou kontrolována a organizátoři se musejí zodpovídat za jedno každé slovo či gesto, které bylo vyřčeno nebo učiněno. Společností, která funguje na tomto principu, je současná Ruská federace. Země, která měla a má dosud potřebu předstírat (a dlouhou dobu úspěšně), že je rovněž demokratická. Z demokracie

se stalo na konci minulého století neuvěřitelně přitažlivé slovo. Všichni tvrdili, že i oni jsou demokraty, včetně Číňanů a Čínské lidové republiky, kde si vládne lid, a tudíž je to z definice *lidovlády* demokracie.

Svého času korunní princ ruského režimu Vladislav Surkov na začátku tohoto stoletírazil tezi o takzvané suverénní demokracii. To znamená, že suverenita je důležitější než samotná demokracie. Razil představu, že každý stát na světě je *black box*, černá krabice, a je úplně jedno, co se odehrává uvnitř, pokud to tam zůstává. Podstatné je, že z vnějšku ta krabice představuje součást většího celku takových krabic, kterému říkáme mezinárodní společnost. V Rusku omezili tu zvenčí viditelnou stránku demokracie na volby.

Volby v ruském prostředí ovšem nejsou ani svobodné, ani soutěživé, ani spravedlivé. Volby jsou ritualizovaný akt, kdy existuje jedna státostrana, Jednotné Rusko, a k ní režimem

vytvořená opozice. Čas od času se promění počet hráčů, tedy tolerovaných politických subjektů, nicméně státostrana ve „volbách“ dosahuje pohodlné padesátiprocentní většiny v obou komorách parlamentu, anebo – jak tomu bylo dvě poslední „funkční období“ – víc než třičtvrtinové, tedy ústavní většiny. Volby, byť tímto způsobem zorchestrováné, které nejsou ani svobodné, ani soutěživé, ani spravedlivé, jsou pak použity k legitimizaci fungování režimu.

Michael Romancov

Petra Guasti mluvila o snahách zapojit v Latinské Americe ty nejchudší a nejméně silné aktéry.

Rusko jde přímo opačným směrem. Země vzhlíží ke svému vůdci, ke svému vládcovi a ve veřejném prostoru je on rituálně vzýván a veleben.

Veřejný prostor

Participace se odehrává ve veřejném prostoru. V ruském prostředí je veřejný prostor dán exkluzivně k dispozici režimu. Pouze režim rozhoduje o tom, kdo a jakou formou do veřejného prostoru smí vstoupit a co se v něm smí odehrávat. Tím veřejným prostorem může být náměstí,

mediální prostor atd., podstatné je, že vše probíhá pod dozorem, pod kontrolou režimu. Ten vysílá své reprezentanty, kteří ritualizovanou formou komunikují s veřejností.

Petra Guasti mluvila o snahách zapojit v Latinské Americe ty nejchudší a nejméně silné aktéry, kteří ale spoluvytvářejí každou normálně fungující společnost. Rusko jde přímo opačným směrem. Země vzhlíží ke svému vůdci, ke svému vládcovi a ve veřejném prostoru je on rituálně vzýván a veleben.

Když něco nefunguje, třeba na stavebním úřadě narazíte na nekompetentního úředníka či úřednici, začnete ve svém veřejném prostoru řešit, co s tím dělat. Nic takového v Rusku nikdy nefungovalo. Ani v tom kratičkém období, kdy to vypadalo, že se Rusko otevírá vnějším vlivům a že se demokratizuje. Co se v takových případech děje v Rusku? Občané se shromáždí na veřejném místě (to je jeden z mála případů, kdy to není dopředu organizováno) a tam opět ritualizovaným

způsobem žádají o podporu: pláčou, sténají, křičí a dožadují se pomoci.

Rusko se pyšní tím, že je kosmickou velmocí. Budování kosmodromu Vostočnyj na Dálném východě byla naprostá prioritou státu, přesto se asi před osmi lety stalo, že zaměstnanci nedostali čtvrt roku výplatu. A tak žádali úřady o pomoc, ale ta nepřišla. Tak na střechy unimo buněk, v nichž bydleli, vyskládali z kamenů nápis Putine, pomoz nám. Ten nápis zachytily satelity a prostřednictvím amerických novinářů se tato informace dostala až do Kremlu. A Putin zvedl telefon a zasáhl. To je ruská forma „participace“.

Jsou známy případy, že se místní obyvatelé dohodli, že přejmenují obec na Putin, protože jakmile se bude v Rusku něco jmenovat Putin, tak jim vyasfaltují silnici a třeba zavedou plyn a udělají kanalizaci. Když se obec bude jmenovat Putin, musí vypadat hezky. Nakonec ale podobné snahy úřady zarazily. Nic dalšího se nebude jmenovat Putin, protože režim má jiné priority. Autentická demokracie je permanentní komunikace mezi občany a těmi, kdo jsou momentálními držiteli politické moci. Putin je u moci víceméně čtvrt století. Drtivá většina lidí, kteří jsou kolem něj a reálně drží moc ve svých rukou, jsou lidé, o nichž většina Rusů nikdy neslyšela a nezná je. Moc v Rusku není soustředěna do parlamentu, do vlády atd.; to jsou pouze orgány, které mají fungovat jako úřad, který vykonává určitou agendu. Reálná moc leží úplně jinde.

Odpovědnost versus loajalita

Nepříjemnou součástí autentické demokracie je fenomén odpovědnosti. V okamžiku, kdy jsem zvolen, nesu odpovědnost za to, co dělám. Jsem odpovědný voličům, veřejnosti atd. Dnešní ruský režim institucionalizoval neodpovědnost. Nikdo za nic není odpovědný. Věci se dějí, občas se dějí dobře a občas ne. To je „přírodní zákon“. Pokud se něco stane špatně, tak to můžete za předpokladu, že nejste loajální, odskákat. Loajalita je nejdůležitější složkou fungování režimu.

Petra Guasti mluvila o důvěře. V demokracii je důvěra generovaná odspodu. Sami vidíme, kolik nedůvěryhodných aktérů, kolik nedůvěryhodných akcí je kolem nás jako občané, kteří mají možnost volit, chodíme k volbám a tak se snažíme změnit situaci k lepšímu. V Rusku se nic takového neděje. Loajalita je nejdůležitější faktor, který vás někam posune. Jste-li loajální a jste-li trpěliví, možná jednou skončíte vysoko nahoře. Pokud tuto vlastnost nemáte, budete na tom špatně. Korupce je obrovský problém všech režimů. Ruská korupce je nesmírná. A čas

od času na tu korupci někdo doplatí. A ti, kdo jsou odsouzeni za korupci, si většinou řeknou: „To je v pohodě. Korupce. Dostanu flastr, to je nepříjemné, ale průšvih by byl, kdybych zradil.“ Zrada je to nejhorší a zrada je nedostatek loajality.

Přítom zrada je fenomén, kterým se v Česku víceméně vůbec nezabýváme. Většina z nás reálně není nositelem státního tajemství. Nemůžeme kolaborovat s cizí mocí, a na to konto nemůžeme zradit v tom pravém slova smyslu. Drtivá většina zrádců v Rusku ovšem nejsou agenti CIA nebo někoho takového, jsou to lidé, kteří přestali být loajální. Ta společnost funguje zcela odlišným způsobem. A co je třeba mít před očima, je skutečnost, že drtivá většina lidí, kteří tam žijí, nepoptává nic jiného.

Michael Romancov

Loajalita je v Rusku nejdůležitější faktor, který vás někam posune. Jste-li loajální a jste-li trpěliví, možná jednou skončíte vysoko nahoře.

Svoboda

Existují čtyři základní fenomény, vůči nimž se aktéři v politice vymezují: jde o rovnost, bezpečnost, svobodu a efektivitu. Vezměte si například Andreje

Babiše, že bude líp... Šéf ANO vstoupil do politiky s tématem efektivitu. Stát jako firma, já jsem efektivní manažer. Zvolte mě a všechno začne fungovat. Každé kolečko státní správy se bude točit, jak má.

Putin deklaruje, že z těch čtyř fenoménů zabezpečuje hned tři: efektivitu, rovnost a bezpečnost. A po svobodě v Rusku není poptávka. Jsou tam samozřejmě lidé, kteří po svobodě touží. Ruští sociologové a politologové říkají, že jde o tři až čtyři procenta populace. Drtivá většina obyvatel o svobodu nestojí. Proč o tom mluvíme? Protože i u nás se můžete setkat s názory, že to, jak to v Rusku dělají, má něco do sebe. Například proto, že „efektivně“ řeší problémy, které nás tady a teď iritují.

Zde opět navážu na to, co říkala Petra Guasti, a sice, že demokracie neznamená, že vždycky dostanu to, co chci. U nás je hodně lidí, kteří mají pocit, že kdyby to u nás fungovalo jako v Rusku, že právě oni dostanou to, co očekávají. Z toho nekonečného množství problémů, které se mimochodem v čase a prostoru mění, protože žijeme v dynamicky se vyvíjejících společnostech (a čas od času je to hodně nepříjemné), mají tito lidé pocit, že to, co je irituje, mají v Rusku vyřešené, a proto je ruský přístup lepší. To je pochopitelně hodně krátkozraké, i kdyby nakrásně měli tu jednu věc opravdu vyřešenou.

Autor PhDr. Michael Romancov, Ph.D., je politický geograf, působí v Institutu politologických věd FSV UK. Text je výtahem z příspěvku proneseného na konferenci Forum dialogu, která proběhla v listopadu 2024 v Emauzích.